

DEVET STOLJEĆA KRSNOGA LISTA HRVATSKOGA NARODA

Lujo Margetić
O Bašćanskoj ploči

*Povijesno društvo otoka Krka, Vitagraf d.o.o. Rijeka
Mala knjižnica "Krčkog zbornika", knjiga 1., Krk, 1997.*

900 godina Bašćanske ploče (1100.-2000.)

(Zbornik radova)

*Primorsko-goranska županija, Općina Baška,
Povijesna udruga otoka Krka, Turistička zajednica Općine Baška,
urednik: Josip Žgaljić, Baška, 2000.*

Godine 2000. obilježena je nizom prigodnih predavanja i skupova devetstota godina od nastanka Bašćanske ploče, jednoga od najznačajnijih hrvatskih epigrafskih spomenika.

Polazište za cjelogodišnju proslavu općeprihvaćena je datacija nastanka Bašćanske ploče, ona koja ovaj spomenik smješta u 1100. godinu. Niz je stručnjaka pokušavao godinama i desetljećima od pronalaska ploče sredinom 19. stoljeća objasniti svoje razloge za određivanje vremena nastanka teksta iz Jurandvora - u rasponu od 1100. do 1179. godine. Do naših je dana najviše opravdanja ponudio Franjo Rački u svojem čitanju iz 1875. godine i njegovo datiranje nastanka Bašćanske ploče u 1100. godini, što je većina povjesničara hrvatske glagoljske pismenosti prihvatila i dopunila (Ivan Črnčić, Vjekoslav Štefanić i drugi). Stoga je godina 1100. i u školskim udžbenicima, u osnovama učenja generacija kroatista i slavista te hrvatskoj općekulturnoj svijesti o ovome značajnome povijesnom spomeniku.

Posljednjih godina dvadesetoga

stoljeća akademik Lujo Margetić propitao je iznova i iznova razloge za takvu dataciju i u prvoj knjizi Male knjižnice Krčkoga zbornika ponudio složeni dokazni postupak za novu dataciju - 1105. godinu.

Autor knjige *O Bašćanskoj ploči* nudi nove rezultate proučavanja kamene ploče iz benediktinske crkve sv. Lucije u Jurandvoru na otoku Krku. Pred čitateljima se našlo minuciozno tumačenje niza spornih mjesta koja su u ranijim radovima naših i stranih proučavatelja bila drukčije pojašnjena, neka nezamijećena, a neka, najblaže rečeno, i zaobiđena.

Lujo Margetić vrstan je poznavalac srednjega vijeka, posebice sjeverno-jadranskoga prostora, povjesničar i pravnik po struci, a zaljubljenik u hrvatsku glagoljašku prošlost po duši. Stoga ne čudi da je mogao svojim širokim znanjima uočiti prostorne i vremenske poveznice te na temelju vlastitih istraživanja ponuditi novo čitanje okolnosti nastanka predloška i teksta uklesanoga u kamen.

Naoko znanstvenički hladnim stilom, a zapravo izrazito emocionalno angažiranim, Lujo Margetić nas već u uvodnim odlomcima knjige upoznaje sa svime što je njemu u čitanjima Bašćanske ploče bilo upitno i najavljuje novine što proizlaze iz njegovog tumačenja. Načinom koji je vidljiv i u ostalim Margetićevim radovima - u više stotina znanstvenih i stručnih članaka i više od dvadeset knjiga - on priznaje prethodnicima zasluge, ali ne pada ni pred čijom veličinom, nego uporno svaku riječ propituje. Kada dođe do drugoga zaključka (a to nije rijetko), dokazuje razložno svoje, ne krneći time znanstveni dignitet prethodnih istraživača. Takav i samo takav znanstveni rad ima prava zvati se znanstvenim.

Na manje od stotinu stranica knjižice džepnoga formata Margetić čita i objašnjava riječ po riječ, slovo po slovo Bašćanske ploče, nalazeći gotovo u svemu poticaje za novo tumačenje. Nalazi ih u političkoj situaciji i povijesnim činjenicama iz jedanaestoga i s početka dvanaestoga stoljeća, onim državnopravnim vezanim uz vladare - hrvatskoga kralja Dmitra Zvonimira i hrvatsko-ugarskoga kralja Kolomana, ali i organizacijskopravnim činjenicama vezanim uz samostanske zajednice. Nalazi poticaje i u takvim "sitnicama" kao što su položaj nekoga imena na ploči, različita veličina slova ili grafijski utjecaj latinice, i slično.

Naravno, pokazuje se da se u tim "sitnicama" kriju "krupnice". Tako iz načina zapisa imena župana Desile Margetić čita njegovu funkciju i važnost

u darovnome procesu koji ploča opisuje - vidi ga kao predstavnika kralja Zvonimira, kao najznačajnijega sudionika povijesnoga događaja. U latiničkoj interferenciji vidi pokušaj "umanjivanja glagoljaško-hrvatskoga značenja ploče" pod utjecajem (privremene) ugarske vojne nazočnosti na Krku, ili jasnije pod utjecajem "nedomaćih benediktinaca u samome samostanu sv. Lucije u Baški". Privremenost toga utjecaja Margetić vidi u nestajanju latiničkih slova u (uvjetno rečeno) nastavku Bašćanske ploče - u Jurandvorskim ulomcima, desnom pluteju iste crkvice uklesanom nakon Bašćanske ploče.

Svakome tko želi o prvome krsnome listu hrvatskoga naroda na hrvatskom jeziku saznati više preporučujemo upoznati se s knjižicom skromno nazvanom *O Bašćanskoj ploči* Luje Margetića, a autor se nada da će možda "naši prijedlozi biti poticaj daljnjoj diskusiji". Ostavlja otvorenima dva neriješena problema - čitanje kraja četvrtog retka ploče i dva oblika slova *a*, za koje nudi svoje hipoteze, a objašnjenje prepušta "kompetentnim znanstvenicima".

Premda u Margetićevoj knjizi u uvodnoj riječi najavljen za 2005. godinu, znanstveni skup pod nazivom "900 godina Bašćanske ploče", održan je u Baški i Jurandvoru u svibnju 2000. godine, a koncem godine iz tiska je izišao zbornik radova.

U uvodnim slovima predsjednik Organizacijskoga odbora Milivoj Dujmović prozborio je o posljednjih pet

godina u kojima se intenzivno radilo na revitalizaciji kompleksa sv. Lucije u Jurandvoru, načelnik Općine Baška Marijan Dekanić se osim osvrtnja na prošlost okrenuo i vremenu što dolazi, podsjećajući nas da je na nama da ovaj kulturni kompleks sačuvamo za budućnost, a glavni urednik Krčkoga zbornika povjesničar Petar Strčić upoznao nas je s istraživanjima i proučavanjima Bašćanske ploče.

Na gotovo 350 stranica zbornika objavljene su 23 rasprave dvadesetpetoro autora iz Rijeke, Zagreba i Zadra. Članci svojom širinom svjedoče o interdisciplinarnosti skupa, odnosno različitim aspektima proučavanja Bašćanske ploče.

Ivo Frangeš podnio je uvodni referat simboličnoga naslova "Ploča pred vratima književnog početka", nalazeći u Bašćanskoj ploči, kao dragome kamenu hrvatske književnosti, nadahnuće za poetske ostvaraje u sljedećim stoljećima - od Silvija Strahimira Kranjčevića i Vladimira Nazora do Josipa Pupačića i mladih.

O otoku Krku u doba Bašćanske ploče govori članak izvrsnoga poznavatelja krčke povijesti Petra Strčića, ne zadržavajući se samo na vremenu nastanka ploče nego i na stoljećima koja su uslijedila, uzrokovana mnogim posebnostima krčkoga sjevernojadranskog položaja i bitno obilježena smjenama vlasnika.

Bašćanska je ploča prvi tekst sačuvan na hrvatskom jeziku i hrvatskim pismom. Pod time mislimo na činjenicu da ima stotinu riječi i jasnu sintaktičku strukturu, za razliku od starijih epigrafskih

spomenika iz jedanaestoga stoljeća s najčešće izdvojenim riječima ili sintagmama (u Plominskome napisu, Krčkome napisu i Valunskoj ploči). Stoga je stalni poticaj za jezična istraživanja. Poznati proučavatelj jezika hrvatske glagoljaške srednjovjekovne pismenosti Stjepan Damjanović iznio je rezultate, ali i perspektive istraživanja jezika Bašćanske ploče. Pred nama je sustavna argumentacija teze da je ploča pisana hrvatskostaroslavenskim jezikom (ili u nazivlju starije filologije: hrvatskom redakcijom staroslavenskoga jezika).

Zvonimirovim se dobom, razumljivo, bavi više članaka hrvatskih povjesničara. O nekim obilježjima društvenoga razvoja u to rano srednjovjekovno doba piše Ivo Goldstein, a proučavatelj crkvene povijesti Franjo Šanjek osvrće se na papu Grgura VII. i njegovu obnovu u Zvonimirovoj Hrvatskoj, gledajući u njima dvojici nagovještaje novoga doba. U radu Damira Karbića dan je prilog proučavanju upotrebe legendi u politici hrvatskih velikaških porodica, a na primjeru pretpostavke o utjecaju Šubića na nastanak legende o kralju Zvonimiru kao arhetipu idealnoga kršćanskog vladara.

Višegodišnja arheološka istraživanja u jurandvorskom kompleksu rezultirala su novim spoznajama, ali i sanacijom i prezentacijom ostataka arhitektonskih struktura unutar povijesnoga prostora opatije sv. Lucije. O tome detaljno izvještava arheolog Ranko Starac u članku popraćenom zanimljivim i vrijednim slikovnim materijalom. Na središnjoj proslavi 900-te godišnjice Bašćanske ploče 23. rujna 2000. godine

tisuće su posjetilaca mogle vidjeti rezultate učinjenoga.

O interdisciplinarnosti znanstvenoga skupa najbolje svjedoče članci riječkih kulturologa Bože Mimice "Nalazi novca iz Jurandvora i otoka Krka s osvrtom na optjecaj novca u vrijeme nastanka Bašćanske ploče", Miljenka Smokvine o prvome fotografu Bašćanske ploče Ivanu Standlu, čije su fotografije zbog oštećenosti ploče postale jednim od osnovnih izvornika za čitanje njezina teksta, zatim Damira Viškanića o bašćanskim zvonima i njihovim ljevačima.

"Sunce - kalendar - crkva" članak je Mladena Pejakovića dopunjen brojnim shemama i tlocrtima, kojima se ističu odnosi prostora i vremena, odnosi lokacije i liturgije - jednom riječju, progovara o uvjetima upravo takve arhitektonske izvedbe jurandvorske crkvice i upravo takvoga smještaja Bašćanske ploče na septumu, obasjane podnevnim sunčanim svjetlom.

Arhitekturom i unutrašnjošću crkve bavi se nekoliko članaka u zborniku. Pavuša Vežić autor je članka "Arhitektura crkve i pregrade kora svete Lucije u Jurandvoru" u kojemu se analizira stil gradnje ali i obnove samostana do 14. stoljeća. Franjo Velčić piše o likovnom prikazu i značenju oltarnoga poliptiha svete Lucije, radu Paola Veneziana, mletačkoga majstora prve polovine 14. stoljeća, osvrćući se i na restauraciju poliptiha 1912. godine u Beču, nakon čega je putovao između Trsta, Kopra i Udina, da bi tek 1943. godine bio vraćen na matični otok.

Nikica Kolumbić postavio je Bašćansku ploču u kontekst romaničkoga razdoblja ili prema autoru ranijega stilskog razdoblja srednjega vijeka (do 13. stoljeća), za razliku od kasnijega razdoblja s karakteristikama gotičkoga oblikovanja (do 15. stoljeća), kako u likovnim umjetnostima, tako i u književnosti.

Ortografijom natpisa Bašćanske ploče već se niz godina bavi Mateo Žagar, pokušavajući odgovoriti na pitanje, da parafraziramo naslov njegova najznačajnijega rada, kako je tkan tekst Bašćanske ploče. U ovome zborniku predstavio je rezultate svoje grafolingvističke analize na osnovnim grafetičkim razinama - s obzirom na linijski ustroj, kraćenja riječi, ligature, punktuaciju, primjenu načela *scriptura continua* i međupisamsko posuđivanje slova. Dio svoje analize podupro je usporedbom s Bečkim listićima. O tekstu se raspravlja i o odnosu cjelovitog natpisa Bašćanske ploče prema kartularskim protografima.

Drugu paleografsku analizu, sada u usporedbi s Krčkim natpisom, prije datiranim u 11., a sada u 10. stoljeće, provela je Marica Čunčić u članku sa zanimljivim naslovom "Što je opat Držiha naučio od opata Maja?". Autorica na to pitanje odgovara pokazujući da je opat Držiha mogao na primjeru Krčkoga natpisa na kojem se spominje opat Maj naučiti najstarije peterolinijsko crtovlje, "kolo", trokutasti tip i slogovno pismo.

Mile Bogović u prvome dijelu svojega rada istražuje pojavu i razvojni put glagoljice na hrvatskom prostoru, iznoseći svoju izvornu tezu o zavičaju

glagoljice na hrvatskome području, dakle tezu koja polemizira s općeprihvaćenom ćirilometodskom teorijom. Nakon toga prelazi na određivanje *Otočca* spomenutoga u Bašćanskoj ploči. Prema Bogoviću to je opatija sv. Nikole u Otočcu u srednjovjekovnoj županiji Gackoj, što se nalazi i u nekih starijih istraživača, ali je bilo kritizirano u raspravama mlađih.

Uz ovaj rad valja spomenuti i prilog Valentina Putanca o značenju riječi *krajina*, također intrigantnome leksemu na Bašćanskoj ploči. Autor pravo značenje nalazi u radovima naših isusovačkih pisaca 17. stoljeća Bartola Kašića i Jakova Mikalje - za njih je to obala i unutrašnjost nasuprot otoka Krka, Raba i Paga, tj. klasična Liburnija.

Tanja Tomašić i Boris Kuzmić podsjetili su nas na neprocjenjive prinose Branka Fučića istraživanju Bašćanske ploče. Djelo autora impozantnih "Glagoljskih natpisa" bilo je na skupu u Baški stalno prisutno usprkos njegovu fizičkom odlasku početkom 1999. godine.

Marija Karbić i Zoran Ladić prelistavaju glagoljske matične knjige otoka Krka smještene u Arhivu HAZU, a riječ je o ukupno 27 knjiga iz vremenskoga raspona od 16. do 19. stoljeća. I ovdje se pokazuje koliko su matične knjige značajan izvor za povijesna istraživanja.

Sa srednjovjekovnim stolnim i zbornim kaptolima na Krku i njihovom

organizacijskom strukturom upoznaje nas Ante Gulin. Autor ih pokazuje kao središta pismenosti i narodne tradicije, koji su ostavili mnoštvo glagoljskih pisanih i kamenih spomenika.

Željko Bartulović u svojem članku pokušava odgovoriti na neka pitanja srednjovjekovnog vlasništva zemljišta na otoku Krku, a u vezi s Bašćanskom pločom. Radi se o darovanju "ledine", što autor ne vidi kao darivanje određenoga pašnjaka, nego kao institut prava samostana na korištenje neobrađenih zemljišta.

Posljednji je u zborniku objavljen rad Lovorke Čoralić o prekojadranskim iseljavanjima s otoka Krka u srednjem i početkom ranoga novoga vijeka, mahom na temelju podataka iz mletačkoga državnog arhiva.

Prikazani radovi u ovome zborniku pokazuju da je organizator na znanstvenom skupu okupio brojne znanstvenike i kulturologe koje je slavna kraljevska darovnica s početka dvanaestoga stoljeća potakla na zanimljiva i različita istraživanja.

Hoće li 2005. godine biti ponovljena proslava 900-te obljetnice Bašćanske ploče, ostaje nam vidjeti. A da Bašćanska ploča traži stalna i stalna nova propitivanja, intrigira nove stručnjake - to je sigurno. Stoga očekujemo nova promišljanja i nove priloge - i 2005. i drugih godina.

Diana Stolac